

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/S-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy

maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

SodiqovaShohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Насретдинова Дилфуза Мухаммадиновна</i> ЖЕНЩИНЫ ТАТАРКИ В КУЛЬТУРНОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНА	13-19
<i>Хужаниязов Уктам Ешбаевич</i> ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ АКАДЕМИК МУСИҚАЛИ ТЕАТРИ МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА	20-25
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo'latovich</i> SURXONDARYO VA QASHQADARYO VILOYATLARIDA DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR, AHOLI BANDLIGI VA MIGRATSIYA JARAYONLARI	26-32
<i>Yakubov O'tkir Shermamatovich</i> XX ASRNING UCHINCHI CHORAGIDAGI IQTISODIY, IJTIMOY O'ZGARISHLAR VA ULARNING DEMOGRAFIK JARAYONLARGA TA'SIRI	33-37
<i>Саидбобоева Гулзора Нематжоновна</i> ЎРТА ОСИЁ ЭНЕРГЕТИКЛАРИНИНГ I СЪЕЗДИ ХУСУСИДА	38-43
<i>Muminov Orifxuja</i> QIZILQUMNING LANDSHAFTI VA TARIXIY GEOLOGIYASI	44-49
<i>Avalova Gulshod Murodullayevna</i> HOJI BEKTOSH VALI – MUTASAVVUF FAYLASUF. HOJI BEKTOSH VALI MAJMUASI: TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	50-55
<i>Айтмуратова Жанылсын Жалгасовна, Жамалов Нурлан Юсупович</i> БУЮК АЛЛОМАЛАРИМИЗНИНГ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗ	56-61
<i>Qurbonova Marg'uba</i> TIL SOHASIDAGI O'ZBEKISTON HUKUMATI SIYOSATI, O'ZBEK TILINING DAVLAT TILI SIFATIDAGI NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI	62-68
<i>Shoto'rayeva Sitora Xudoyberdi qizi</i> BUXORO XONLIGIDA TOJIDDIN HASANHOJANING TUTGAN O'RNI VA IJTIMOY FAOLIYATI	69-72
<i>Убайдуллаева Моҳисадаф Суннатилла қизи</i> ҚЎҒИРЧОҚ ЎЙИНИНГ ЭНГ ҚАДИМГИ НОМОДДИЙ МАДАНИЙ МЕРОС СИФАТИДА	73-76
<i>Xoliqulov Rustam Sharipovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH SOHASIDAGI AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR	77-82
<i>Fayziyev Farrux Uktamovich</i> IMKONIYATI CHEKLANGAN INSONLAR O'RTASIDA O'TKAZILADIGAN XALQARO SPORT MUSOBAQALARINING RIVOJLANISH TARIXI	83-90
<i>Азаматова Гулмира Байирбековна</i> МЕҲНАТ МИГРАНТЛАРИНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	91-96

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Abduvohidov Behzod</i> ISHBILARMONLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI O'RNI	97-107
<i>Abdullaev Altinbek Yanqibaevich, Hoлиёров Парда Саъдуллаевич</i> КОРХОНАЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ ИЛМИЙ-МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	108-124
<i>Payazov Murod Maksudovich</i> “O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI” AJDA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI MODERNIZATSIYALASH DAVR TALABI	125-131
<i>Юнусов Бегенч Мавланбердиевич</i> ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ РИВОЖЛАНИШИНИ БАШОРАТЛАШ, УЛАРНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ	132-143
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Hoshimjanovich, Sayitbaev Shermirza Datkamirzaevich</i> KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI AYLANMA VOSITALARINI SHAKLLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	144-151
<i>Мадрахимов Кахрамон Эгамберганиевич</i> МИНТАҚАВИЙ ИҚТИСОДИЙ СИЁСАТНИНГ СТРАТЕГИК УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ	152-161
<i>Palvaniyazov Anvar Amatovich</i> МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЙОТИГА ХОРИЙИY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHDA INVESTITSION SIYOSATNING AHAMIYATI	162-165
<i>Raximbayev Akmal Azatboyevich</i> HUDUDLARDA SANOAT AGLOMERATSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA ХОРИЙИY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH	166-172
<i>Rahmanova Rushana</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJI VA KADRLAR TAYYORLASHDAGI MUAMMOLAR	173-178
<i>Хайруллоев Шахрам Yunus o'g'li</i> SAMARQAND VILOYATIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA DINAMIKASI	179-186
<i>Qodirov Bahodir Tursunovich</i> “QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI”NING O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	187-192
<i>Bekjanov Dilmurad Yuldashovich, G'oyibnazarov Muxammad Xamidbekovich</i> LIZING MUNOSABATLARINI RIVOJLANTIRISHDA SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINING AHAMIYATI	193-199
<i>Masharipova Durdona</i> RAQAMLI PLATFORMALARNING GLOBAL TASHQI SAVDOGA TA'SIRI: IMKONIYATLAR VA MUAMMOLAR	200-206
<i>Нурмухамедова Барно Исмаиловна, Урунова Гульнара Чарикулиевна</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ИНИЦИАТИВНОГО БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	207-213

<i>Xidirova Marg'uba Rustamovna, Zakirov Asilbek Adilovich</i> KORPORATIV BOSHQARUV MEKANIZMLARI ORQALI AKSIYADORLIK JAMIYATINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	214-218
---	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon</i> TALABALARDA FALSAFIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	219-223
<i>Shaydullayev Normuhammad</i> INSON VA JAMIYAT O'ZARO ALOQALARI: MUVOZANAT VA RIVOJLANISH	224-228
<i>Раджапбоева Хуршида Мақсудовна</i> ШАРОФ РАШИДОВ БАДИИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИДАГИ ЭСТЕТИК КЛИШЕНИНГ УНИКАЛ ЎЗИГА ХОСЛИГИ	229-233
<i>Abdullayeva Marhabo Uskinbayevna</i> YUSUF XOS HOJIB "QUTADG'U BILIG" ASARIDA AXLOQ MASALASI.....	234-239
<i>Ризаев Илҳом</i> ТАРТИБ ВА ХАОС: ЎЗ-ЎЗИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШ ҒОЯЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ ТАДҚИҚИ	240-247
<i>Niyozova Nilufar</i> OQILONA TURMUSH SHAROITINI YARATISHDA OILANING O'RNI	248-252
<i>Usmonov Farrux</i> FAN ETIKASI TUSHUNCHASINING TIZIMLI TAHLILI	253-258
<i>Mirjavxarova Feruzaxon Usmonjonovna</i> AYOLLARNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOY, IQTISODIY VA MADANIY ASOSLARI: TARIXDAN BUGUNGI KUNGACHA	259-266
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> JAMIYAT BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MA'NAVIY VA G'OYAVIY MEKANIZMLAR	267-272
<i>Raxmankulov Farxod Raximkulovich</i> ISLOHOTLAR JARAYONIDA MULKDORLAR QATLAMINING MILLIY O'ZLIGINI ANGLASHINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	273-278
<i>Asatov Sodiq Safarovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA PRAGMATIK YONDASHUVLARNING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI	279-284
<i>Yusupova Feruza Zoyirovna</i> AXLOQIY TAFAKKURNING TAKOMILASHUVIDA AXLOQIY IDEALGA BO'LGAN EHTIYOJ	285-290
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SINERGETIKANING FALSAFIY VA IJTIMOY DUNYOQARASHGA TA'SIRI	291-296
<i>Saodatov Alimardon Abduraxmonovich</i> YOSHLARDA TABIAT IFLOSLANISHINI OLDINI OLIH VA UNI ASRAB AVAYLASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH	297-302

<i>Matluba Abduqodirovna Abdalimova</i> FALSAFIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHDA ANALITIK VA KRITIK YONDASHUVLAR	303-307
<i>Safarova Tumaris Rustamkulovna</i> KOTIB CHALABIYNING SHARQ ILM-FAN TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNINI	308-312
<i>Tursunov Muxiddin Boltaevich</i> АФСОНАВИЙ ДУНЁҚАРАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА УНИНГ ИНСОН ТАФАККУРИГА ТАЪСИРИ	313-316
<i>Mamanov Jamoliddin Abduraximovich</i> XRISTIANLIK DININING KELIB CHIQISHI VA G'ARB DAVLATLARIGA TARQALISHI	317-326
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Karimova Ozodakhon Avazovna</i> LINGUOPRAGMATIC STUDY OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A SOMATIC COMPONENT IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	327-338
<i>Sayfiddinova Gulnoza</i> MILLIY UYG'ONISH DAVRI QO'QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE'RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI	339-344
<i>Abdullayev Ziyodbek Mansurovich</i> O'ZBEK VA NEMIS TILLARI ANTROPONIMIKASIDA ZAMONAVIY TENDENSIYALAR: KONTRASTIV TAHLIL	345-352
<i>Otaboyeva Mazmuna Rahimovna</i> FE'LNING SEMANTIK VA GRAMMATIK KATEGORIYALARIDAGI DARAJALANISHI: O'ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA	353-359
<i>Алиева Эльвина, Темирова Озода</i> ПОВЕЛЕНИЯ И ПОБУДИТЕЛЬНЫЕ ВЫСКАЗЫВАНИЯ СО ЗНАЧЕНИЕМ ЖЕЛАНИЯ В ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ В. Ф. ХОДАСЕВИЧА	360-365
<i>Norqobilov Sanjar Rahmat o'g'li</i> BADIY TARJIMADA LEKSIK-GRAMMATIK TRANSFORMATSIYALAR TADQIQI (JON GRINNING "THE FAULT IN OUR STARS" ROMANINING O'ZBEK TILIGA TARJIMASI MISOLIDA)	366-372
<i>Maxmudova Farangiz Muzaffar qizi</i> SAID AHMAD HAJVIYALARIDA YUKLAMALARNING AHAMIYATI	373-378
<i>Abdumajitov Xurshid Alisher o'g'li</i> MULOQOT VA MADANIYAT SHARHIDAGI SPORT TILI	379-382
<i>Rajabova Karomat Chorshanbi qizi</i> TURKOLOGIYADA SO'ZLASHUV USLUBIGA DOIR IZLANISHLAR	383-389
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA JINOIY LINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHIDA STILISTIK VOSITALARNING O'RNINI	390-396
<i>Xasanova Kamila Baxtiyorovna</i> STUDYING ETHNOGRAPHIC VOCABULARY IN THE UZBEK LANGUAGE	397-401
<i>Бобаева Шахноза</i> ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ В РЕЧИ	402-407

<i>Рузибаева Азиза Қаҳрамановна</i> АВАЗ ЎТАР ИЖОДИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИГА ТАЪСИРИ	408-413
<i>Umurzakova Aygul Umarovna</i> ARAB TILSHUNOSLIGIDA ZIYORAT TURIZMI TERMINOLOGIYASINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA RIVOJLANISH JARAYONI	414-418
<i>Sobirova Nodirabegim Murodjon qizi, Egamberdiyeva Sarvinoz Esonali qizi</i> STILISTIK FIGURALARNING TARJIMADAGI O'ZIGA XOSLIGI	419-423
<i>Xo'jamberdiyeva Gavhar Ilhom qizi</i> INGLIZ TILIDA "CHILD" KONSEPTINI AKS ETTIRUVCHI NOMINATSIYALAR	424-427
<i>Мирзаева Феруза Самижоновна</i> ЎЗБЕК ХАЛҚ МАҚОЛЛАРИДА АНТРОПОНИМЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	428-433
<i>Badalbayeva Maloxat Yulchiyevna</i> TRANSLATION FEATURES OF EMERGENCY TERMS IN ENGLISH AND UZBEK: A COMPARATIVE ANALYSIS	434-438
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR SOHASIDAGI O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NEOLOGIZMLARNING YASALISH USULLARI VA QO'LLANILISH XUSUSIYATLARI	439-444
<i>Po'latova Sarvinoz Botir qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ZIDDIYATLI KOMMUNIKATSIYANING LIGVISTIK EKSPERTIZASI	445-449
<i>Aripova Saodat Taxirovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI NIKOYALAR TARJIMASINING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI	450-453
<i>Azamatova Gulnoza</i> THE GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN THE GERMAN LANGUAGE	454-458
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Мухитдинова Фирюза</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	459-465
<i>Itomniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> MULKNI BEGONALASHTIRISH SHARTNOMALARIGA OID KONSEPTUAL YONDASHUVLAR	466-470
<i>Ёкубов Шухратжон Восиджон угли</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК АВТОР И ИЗОБРЕТАТЕЛЬ: АНАЛИЗ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ПРОИЗВЕДЕНИЙ И ИЗОБРЕТЕНИЙ, СОЗДАННЫХ ИИ, В РАМКАХ АВТОРСКОГО ПРАВА И ПАТЕНТНОГО ПРАВА	471-477
<i>Худайбердиева Мафтуна Зафар кизи</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВА ДЕТЕЙ НА БЕСПЛАТНОЕ И КАЧЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ	478-483
<i>Begimov Rufat Musurmonovich</i> KONSTITUTSIYA – HUQUQ VA ERKINLIKLARIMIZ KAFOLATI	484-488
<i>Миножиддинов Абдурасул Баходирович</i> АЛИМЕНТ МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ	489-494

<i>Иброҳимов Азимжон Абдумумин угли</i> “ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛИК ҚОНУНЧИЛИГИДА КОРПОРАТИВ МУНОСАБАТЛАРГА ОИД ҚОИДАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВ”	495-500
<i>Koryog'diyev Bobur Umidjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI FUQAROLIK KODEKSINING YANGI TAHRIRI LOYIHASI BIRINCHI BO'LIM 6-BOVIDAGI KONSEPTUAL MASALALAR TAHLILI	501-507
<i>Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич</i> ИЖАРА ШАРТНОМАСИГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ЁНДАШУВЛАР	508-514
<i>Саидов Бобур Баҳромжонович</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ВЕБ-РАЗРАБОТКАХ	515-524
<i>Асадов Шаҳриддин Фаҳриддинович</i> РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА МАСЛАҲАТ ХИЗМАТЛАРИ КЎРСАТИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	525-529
<i>Ганиев Ниҳолбек Валиевич</i> НОТИЖОРАТ КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР	530-536
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ortiqova Nargiza Akramovna</i> O'QUVCHILARDA TARBIYAVIY QADRIYATLAR MANBALARI VOSITASIDA UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYANI OSHIRISHGA QARATILGAN SAMARALI PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR	537-541
<i>Jamalova Nargiza Ulug'bek qizi</i> PEDAGOGIKA VA GUMANITAR FANLARINING JAMIYATDA TA'LIMNING O'ZGARISHI VA RIVOJLANISHIDA TUTGAN O'RNI	542-547
<i>Norboyev Nabijon Narziqulovich</i> SHAHMAT O'YININING SHAXS INTELEKTUAL SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	548-553
<i>Batirov Behzod Baratovich</i> FIZIKA TA'LIM MAZMUNINI TABAQALASHTIRISHNING O'ZIGA XOSLIGI	554-559
<i>Razzoqova Mahliyo Qosimjonovna</i> GENDER METODINING NAZARIY ASOSLARI	560-564
<i>Xalilov Lenar Shevketovich</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIGA INNOVATSION O'QITISH USULLARINING SAMARADORLIGI VA PEDAGOGIK SHAROITLARI	565-569
<i>Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich</i> MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR JISMONIY TARBIYASINING PEDAGOGIK SHARTLARI	570-575
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> JISMONIY YUKLAMADAN CHARCHASH VA QAYTARILISH DAVRLARINING FIZIOLOGIYASI	576-580
<i>Xudaykulova Dilbarxon Zokirovna, Erkinova Dilshoda Sherali qizi</i> BOLALARDA TADQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLANTIRISHGA QARATILGAN PEDAGOGIK JARAYONNING ASOSIY XUSUSIYATLARI	581-586

<i>Eshdavlatov Abdullo Boybo'ri o'g'li, Uralov Sardor Abdulla o'g'li</i> TALABALARNING VOLEYBOL MASHG'ULOTLARIDA TEXNIK TAYYORGARLIGI	587-593
<i>Maxmudov Qudratbek Shavkat o'g'li</i> INGLIZ TILINI O'QITISHDA TALABALARNING MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI TIL ELEMENTLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGI	594-607
<i>Mirzaeva Kamola Uralovna</i> THE ROLE OF THE FAMILY INSTITUTE IN EDUCATING A PROFESSIONAL GENERATION	608-612
<i>Tursunboyeva Mukhlisa Anvar kizi</i> BILINGUALISM AS A PROMISING FORM IN CHILDREN'S EDUCATION	613-619
<i>Ҳақназарова Нилуфар Қуранбоевна</i> ТАЪЛИМ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ ШАРОИТИДА ПЕДАГОГ КАДРЛАР МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИНИ СТРУКТУРАВИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ТАЪМИНОТИ	620-625
<i>Sheraliyeva Shahnoza Usmanovna</i> INGLIZ TILIDA TALABALAR YOZISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA TURLI YOZMA MATN NAMUNALARINI TAHLIL QILISHGA QARATILGAN MASHQLARNING AHAMIYATI	626-633
<i>Джанабаева Адина</i> ВОЗМОЖНОСТИ ЦИКЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ФОРМИРОВАНИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА	634-641
<i>Xoliqnazarov Azamat Begaliyevich</i> TALABALARNING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARIDA KUCH QOBILİYATLARINI RIVOJLANTIRISH	642-646
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> QASHQADARYO VILOYATIDA PEDAGOGIKA FANINING RIVOJLANISHIDA XOTIN-QIZLARNING O'RNI	647-651
<i>Садиев Валижон</i> СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ ПАТРИОТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ	652-657
<i>Pulatova Muhabbat Egamberdievna</i> UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH JARAYONIDA O'QITUVCHILARDA INNOVATSION KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYASI	658-663

Received: 10 November 2024
Accepted: 15 November 2024
Published: 25 November 2024

Article / Original Paper

GENRE CHARACTERISTICS OF SOME SERIES OF POEMS IN THE LITERARY ENVIRONMENT OF KOQAN DURING THE NATIONAL RENAISSANCE PERIOD

Sayfiddinova Gulnoza,
ToshDO‘TAU main doctoral student
E-mail: mehrsabriya@gmail.com

Abstract. This article discusses the genre features of some series of poems created in the Kokan literary environment of the national renaissance period. A series of poems by poets who created in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century were analyzed. Comments are made about the genre characteristics of poems written in a literary environment.

Keywords: national awakening, literary atmosphere, series of poems, genre, ghazal, murabba, mukhammas, musaddas, fard, tuyuq, rubai, poetry.

MILLIY UYG‘ONISH DAVRI QO‘QON ADABIY MUHITIDAGI AYRIM TURKUM SHE‘RLARNING JANRIY XUSUSIYATLARI

Sayfiddinova Gulnoza,
ToshDO‘TAU tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy uyg‘onish davri Qo‘qon adabiy muhitida yaratilgan ayrim turkum she‘rlarning janriy xususiyatlari haqida fikr yuritilgan. XIX asrning ikkinchi yarmi XX asr boshlarida ijod qilgan shoirlarning turkum she‘rlari tahlilga tortilgan. Adabiy muhitda yozilgan she‘rlarning janriy xususiyati haqida mulohazalar bildirilgan.

Kalit so‘zlar: milliy uyg‘onish, adabiy muhit, turkum she‘rlar, janr, g‘azal, murabba, muxammas, musaddas, fard, tuyuq, ruboiy, she‘riyat.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI9Y2024N49>

Kirish. Janr adabiyotning ajralmas bir bo‘lagidir. Bu atama xususida Baxtin quyidagicha fikrga keladi: “Janr adabiyot rivojida har bir bosqichda va shu janrga xos asarda qayta tug‘ilib yangilanadi. Janr bugungi kun bilan yashaydi, ammo ibtidosini o‘tmishini esida tutadi. U adabiyot rivoji jarayonida ijodiy xotiraning vakilidir. Shu bois janr adabiyot taraqqiyotidagi yaxlitlik va uzviylikni ta‘minlashga qodir” [2.] Bizga ma‘lumki janr tarixiy kategoriya sifatida qaysi davr adabiyotida bo‘lmasin, har bir yozuvchi asarida adabiy jarayon bilan uzviy bog‘langan holda, o‘zining avvalgi xususiyatlarini saqlab qolgan holda mazmunan yangilanadi. Shu sababli ham ma‘lum bir janr namunalarini tadqiq etish adabiyotimiz oldidagi dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolaveradi. Ma‘rifatparvarlik davrida asosan she‘riyat yetakchilik qildi. Keyingi davrlarda yaratilgan dramatik asarlar va badiiy proza bu davr adabiyotida uchramaydi.

Hayot hodisalarini boricha tasvirlab bergan, adabiyotda yangi bir davrning yuzaga kelishiga sababchi bo'lgan shoirlarning yangi mazmundagi she'rlari xalq orasida keng yoyiladi va hammaga tushunarli sodda va ravon tilda bitilgan asarlar tez fursatda kishilarning qalbidan joy oladi.

Adabiyotlar tahlili. Davr o'zgarishi bilan har bir sohada yangilanishlar yuzaga keladi. U qaysi davr bo'lmasin, qaysidir xususiyati bilan boshqa davrlardan ajralib turadi. Adabiy davrlarga ham xuddi shu ta'rifni qo'llash mumkin. Sababi har bir adabiy davrni boshqalardan ajratib turuvchi alohida bir jihati mavjudki, adabiyotshunos olimlar tomonidan bu hodisalar hali hanuz tadqiq etib kelinmoqda. Biz o'rganayotgan milliy uyg'onish davri Qo'qon adabiy muhitidagi o'ziga xosliklar olimlar tomonidan atroflicha talqin etilgan. Xususan G'. Karimovning XIX asrning ikkinchi yarmi XX asr boshlarigacha bo'lgan adabiy davrni o'zida aks ettirgan "O'zbek adabiyoti tarixi" kitobida demokratik adabiyotda yuzaga kelgan adabiyotning janrlari va ularning badiiy xususiyatlariga qisqacha to'xtalgan. Xalqqa yaqin bo'lgan yangi uslubning paydo bo'lganligi va ana shu yangi uslub fikrning ravshan va aniqligi, tilining soda ekanligi, she'riyatdagi badiiy tasvir vositalarining o'ziga xosligi, muhimi hayotiyiligi bilan ajralib turishi xususida fikrlarni bildirib o'tgan[1,58]. Qo'qon adabiy muhiti davri yoritilgan Po'latjon domla Qayyumiyning "Tazkirayi Qayyumiy" asari ham ijodkorlar haqidagi qimmatli ma'lumotlardan tashqari, bu shoirlarning qaysi janrlarda qalam tebratgani hamda ularning adabiy jarayondagi ahamiyatiga to'xtalib o'tadi. Bunga misol qilib, Furqatning "Fasli navbahor o'ldi..." deb boshlanuvchi g'azali, Muqimiy "Sayohatnoma"si, Zavqiyning satira va yumorga boy bo'lgan asarlari, Zoriy, Muhyi kabi ijodkorlarning g'azal hamda muxammaslarini keltirish mumkin. Xalqqa tushunarli bo'lgan va aniqlikka asoslangan badiiy shakl shu tariqa maydonga keldi. Turkiy tilimiz asoschisi, g'azal mulking sultoni, buyuk Alisher Navoiy "surati har qanday bo'lsa ham, nazmda ma'noning birinchi o'rinda bo'lishi"ni biz uning yetuk asarlari misolida ham ko'rishimiz mumkin. Bu davr adabiyotida ham xuddi ulug' Navoiy ta'kidlaganidek mazmunga alohida urg'u berildi. B. Valixo'jayevning "Adabiyotshunoslik tarixi" kitobida ham Muqimiyning badiiy ijod haqidagi qarashlariga qisqacha to'xtalib, shunday xulosalarni bildirib o'tadi "Muqimiy o'tmish adabiyotshunosligi va adabiy-tanqidiy badiiy ijodda shakl va mazmun hamda mazmunning ustunligi masalasiga diqqatni qaratib, shularga asosan hayotni tasvirlash usuli to'g'risida so'z yuritadi"[3,124] Keyingi davr adabiy-tanqidiy qarashlar ham shu aqidalarga asoslanganligini ham alohida ta'kidlab o'tgan. Darhaqiqat biz tadqiq etayotgan davrdagi turkum she'rlar ham turli janr, shakllarda yaratilgan bo'lsa-da, ulardagi mazmun bir-biriga yaqindir. Yuqoridagi fikrlarga asoslangan holda, mazmun jihatidan yaqin bo'lgan she'rlarga, bir turkum doirasida yozilgan she'rlar deya baho berishimiz mumkin bo'ladi.

Adabiyotshunos G'.Karimov bu davr shoirlari ko'proq she'riyatning kichik turlarida asarlar yozganligi haqida to'xtalib, buning o'ziga xos tarixiy sabablari bo'lganligini, ulardan eng muhimi mumtoz adabiyotimizda she'riyatga alohida urg'u berilganligida deb biladi. Shuning uchun ham ma'rifatparvar shoirlar uchun ayni sohadagi an'analarni davom ettirish qulay bo'lganligi haqida yozadi. Lekin bizga ma'lumki, bu davr ijodkorlari adabiyotshunoslikda yangi janrlarni ham yaratishga muvaffaq bo'ldilar. Muqimiyning sayohatnoma janriga asos solgani, maktub janrining shakliy va mazmuniy jihatdan yangilanganligi buning yorqin dalilidir.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada milliy uyg'onish davri Qo'qon adabiy muhitida maydonga kelgan turkum she'rlarning janr xususiyatlari muhokama qilinadi. Milliy uyg'onish

davrida yangilangan janrlar, ularning kelib chiqishi va turkum she'rlarning janrlari xususida so'z boradi. Oliy ta'limda janrlar nazariyasi tahlillar yordamida asoslandi.

Tahlillar va natijalar. Davr qalamkashlari she'riyatning g'azal, muxammas(beshlik), murabba(to'rtlik), musaddas(oltilik), fard, tuyuq va ruboiy(qisaman) janrlarida barakali ijod qildilar. Shu asnosida mumtoz janr an'alarini davom ettirdilar. Adabiyotshunos A. Hayitmetov to'g'ri ta'kidlaganidek: "Har qanday adabiy janr o'zida ilgarigi qalamkashlarni adabiy tajribasini to'plagan bo'lib, janr sohasidagi bu tajribadan har qanday ijodkor o'z qobiliyati va maqsadidan kelib chiqib o'zicha foydalana oladi"[4,34]. Bu xususida tadqiqotchi D. Abdullayeva o'zining "Usmonxo'ja Zoriy hayoti va ijodi" nomli dissertatsiyasida quyidagi fikrlarni bildirib o'tadi: "XIX asr ikkinchi yarmidagi adabiy hayotda badiiy shakl va mazmun taraqqiyot yo'lidan bordi, o'tmish adabiyot an'analari o'ziga xos davom ettirildi. Adabiy turlardan lirikaning g'azal, muxammas, musaddas, ruboiy, murabba janrlari yetakchilik qildi. Mumtoz she'riyatimiz shakllaridan foydalangan shoirlar bu janrlar mazmuni, xarakteri vazifasini o'zgartirib bordilar"[5]. Shu asnosida she'riyatning vazn, qofiya va badiiy tasvir vositalaridan ham unumli foydalanib kelganlar. Va bu shakllarning yanada takomillashuviga hissa qo'shganlar. Bu davr she'riyatidagi yana bir muhim jihat shundan iboratki, she'riy turlarning shakli saqlanib qolgan bo'lsa-da, Muqimiy, Furqat, Zavqiy asarlaridagi mazmun, uning asosi, mohiyati yangilanishga uchragan edi. Avvalgi davrlarda yaratilgan g'azallar bilan ma'rifatparvarlik davridagi g'azallar garchi shakl jihatidan(vazn, qofiya,radif) bir-biriga o'xshab ketsa-da, bu she'rlarning mavzu ko'lami, ularda ifodalanayotgan asosiy g'oya tamoman yangicha qarashlarga boy edi. Shuning uchun ham alohida ta'kidlashimiz mumkinki, jadidchilik davri adabiyotining tamal toshi XIX asrning ikkinchi yarmida ijod qilgan shoirlar tomonidan o'rnatilgan. Hanuzgacha oliy o'quv yurti talabalari uchun muhim darslik vazifasini bajarib kelayotgan, mustaqillik davrlarida yaratilgan "Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti" kitobida Professor B. Qosimov bu xususida quyidagicha fikrlarni bildiradi: "Milliy uyg'onish, millatning o'zligini anglash jarayoni mazkur adabiyotning ruhi va mazmunini tashkil qildi. Buni adabiyotshunoslik o'tgan asrning 20-yillaridayoq e'tirof etgan edi"[6,3]. Adabiy janrlarning safiga yangi bir janr kelib qo'shildiki, bu janr "Sayohatnoma" janri bo'lib, uning asoschisi Muhammad Aminxo'ja Muqimiydir. Muqimiy ijodi juda ko'p ijodkorlar tomonidan tadqiq etilgan. Xususan, professor Q. Pardayev o'zining doktorlik dissertatsiyasida Muqimiy tomonidan yaratilgan turli janrlarga oid bo'lgan she'rlar, hamda shu bilan birgalikda, sayohatnoma janrining to'liq variantini birinchi marta ilm ahliga taqdim qildi. Biz tahlillarimizda asosan shu dissertatsiyada ilova qilib berilgan shoir ijodining yangi topilgan va matnini qayta tiklashga muvaffaq bo'lingan manbalariga to'xtaldik. G'azal va Muxammas janrlarida yozilgan she'rlari yangi matn tadqiqi orqali aniqlangan bo'lib, ulardagi mazmun tahriri ham aniq manbalar asosida qayta ishlangan. Sayohatnomaning "Qo'qondan Farg'onaga", "Qo'qondan Shohimardonga", "Isfarasayohatidan" qismlaridagi ayrim misra va so'zlar tahrir qilingan. Shu tariqa bandler Muqimiy dastxat bayozining matni asosida qayta tiklangan[7]. Furqatning ham "Sayohatnoma" yozgani ma'lum bo'lib, lekin u haligacha topilmagan. Muqimiy "Sayohatnoma"si ta'sirida yozilgan Zavqiy "Sayohatnoma"larida o'zbek qishloqlarining ahvoli, holati, unda yashovchi oddiy dehqonlarning hayoti aks ettiriladi. Masalan, "Suv janjali", "Yangi Qo'rg'on qishlog'i" yoki "Shohimardon sayohati"("Shohimardon xotirasi") kabi qismlar shular jumlasidandir.

Bu ravzagakimki kelib,

Bir kechasi mehmon ekan.
 Umrida bir ko'rgan kishi,
 O'lganda bearmon ekan.
 Ikki tarafdin soy deng,
 Ko'm-ko'k musaffo choy deng,
 Har doim ichib hoy-hoy deng,
 Obi hayoti jon ekan.

Zavqiyning "Shohimardon xotirasi" deb nomlangan sayohatnomasida Shohimardon tabiatini chiroyli ta'riflaydi. Uning suvi obi hayot ekanligini, umrida bir bora ko'rgan insonning bu hayotdan bearmon o'tishi haqida yozadi. 1888-yilda yozilgan bu she'rda Zavqiy Shohimardonda ko'p turmaganligi haqida ma'lumot berib o'tgan:

Zavqiy kelib ko'p turmadi,
 Tursa rafiqlar qo'ymadi.
 Ayo nasiba bo'lmadi,
 Ehromi Uchqo'rg'on ekan.

Qo'qon shoirlari ijodida turkum she'rlar yozish an'anaga aylanganligini "Sayohatnoma" janri turkumidagi balki, ijtimoiy-siyosiy hayotda ro'y bergan hodisalar ham yoritilgan turli janrdagi she'rlar orqali ham bilishimiz mumkin. 1902-yil 16-dekabr (ramazon oyining 14-kuni seshanba) ertalab soat 10⁰⁰ da Andijonda ro'y bergan kuchli zilzila davrning yana bir muhim voqealardan biri bo'ldi. Shubhasiz yuz berayotgan voqealarga befarq bo'lmagan ijodkorlar zilzila haqida she'rlar yozishdi. Ro'y bergan tabiiy ofat davr shoirlarini, jumladan, Muqimiy, Muhyi, Furqat, Zoriy kabi xalq dardida yonib ijod qiladiganlarni albatta loqayd qoldirmadi. Masalan, Turkiston viloyatining gazetasida o'sha davrning ko'zga ko'ringan vakillaridan biri sanalgan Muhyining "Ho'qandlik shoiri nomdor, sohibi iqtidor mavlono hoji Muhyi afandining Andijon shahri xususida dilso'zona bayotlari" sarlavhali o'n to'qqiz banddan iborat bo'lgan muxammasi bosilib chiqqan[8,N.3]. Qolaversa, Muqimiyning "Tarixi zilzilai Andijon" she'ri, o'sha davrning yirik vakillaridan yana biri Zoriyning "Voqelai Andijon" nomli muxammasi azob-uqubatta qolgan xalqqa bo'lgan xayrixohlik nashidasi bo'lib yangragan. Ulardagi hodisa taassurotlarini berish turlicha bo'lsa-da, mazmun voqeaning dahshatini to'liq aks ettiradi. Muqimiy va Zoriy muxammasidan olingan ushbu jumlar fikrimizni dalillaydi:

Qoldi tom ostida- bo'ldi necha mo'minlar halok,
 Dod etib pir-u juvon, gahvorada atfoli pok,
 Qiz ono o'g'li otoni furqatida dardnok,
 Dog'i farzandi bila ba'zi yuragi chok-chok,
 Bu musibatlar ko'pub, bag'ri erur qon Andijon(18a).

Zoriyning bu muxammasi o'n banddan iborat bo'lib, unda shoir chinakamiga Andijon uchun qayg'urganini ifoda qiladi. Shunday qilib, XIX asrning ikkinchi yarmi XX asr boshlaridagi Qo'qon adabiy muhiti qalamkashlarining Andijon zilzilasiga bag'ishlangan turli janrlarda yozilgan she'rlari maydonga keldi. Muqimiyning ham bu mavzuga bag'ishlangan "Tarixi zilzilai Andijon az Mavlono Muqimiy Xo'qandiy" sarlavhali, g'azal janrida yozilgan she'ri "Turkiston viloyati gazetasi"ning 1903-yil 22-aprel sonida bosilib chiqqan. Va bu she'r yigirma yetti baytni tashkil etgan. Professor Q. Pardayevning doktorlik dissertatsiyasida Muqimiyning bu she'ri matni sovet davridagi Muqimiy asarlar to'plamida o'n to'qqiz bayt holda nashr etilgani, sakkiz bayti tushirib qoldirilgani va adabiyotshunos R. Tojiboyevning "Adabiyot ko'zgusi" ilmiy

to'plamining 2004-yil 8-sonida e'lon qilingan "Tarixi zilzilai Andijon she'rining to'liq nusxasi" nomli maqolasida bu she'rning to'liq varianti berilganligi haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan[7,304]. Filologiya fanlari nomzodi Abdullatif Turdialiyev tomonidan nashrga tayyorlangan, Muqimiy she'rlari jamlangan "Bog' aro" to'plamida bu she'r to'liq holda kiritilgan[9,218]. Andijondagi kuchli zilzila haqidagi she'rlar muxammas va g'azal deb atalgan lirik janrlarda yozilganligi, bu she'rlarning badiiy qimmatini yana bir pog'onaga ko'taradi. Ma'lumki, har qanday lirik janrning bir-biridan farqli bo'lgan badiiy qonuniyatlari mavjud bo'lib, yozuvchi ana shu qonuniyatlarga bo'ysungan holda asar yaratadi. Ularning o'ziga xos xususiyatlari, usullari va albatta yo'li mavjuddir. Professor Ibrohim Haqqul "Qit'a va g'azal muhokamasiga doir" maqolasida "Har bir lirik janr voqelikni, inson fikr va his-tuyg'ularini o'z badiiy ifoda usullari hamda xarakteriga mos tarzda tasvirlaydi. Shuning uchun ularni mohiyat e'tibori bilan biri ikkinchisiga uncha o'xshash bo'lmagan, o'z-o'zicha tugal bir san'at olami"[10,6-son] deya ta'kidlagan. Andijon zilzilasiga bag'ishlab yozilgan she'rlardagi ma'no va mazmun uyg'un bo'lib, faqat bu she'rlar ikki janr imkoniyati orqali o'zining badiiy talqiniga erishgan desak, aslo mubolag'a bo'lmaydi. Chunki she'riy janrlar xilma-xilligi ulardagi mazmunga aslo ta'sir qilmagan. Shoirlar har ikki janrda ham o'zlarining bu voqeadan qattiq qayg'urganliklarini izhor qiladilar. Shu tariqa Andijon zilzilasiga bag'ishlangan turli janrlarda xalqqa taqdim qilingan turkum she'rlar yuzaga keldi. Bizga ma'lumki, mumtoz she'riyatimizda o'ziga xos tomonlari bilan boshqa janrlardan ajralib turuvchi "g'azal" shoirning butun salohiyatini ochiq ko'rsatib beruvchi asosiy janr hisoblangan. Klassik davr an'analarini munosib davom ettirgan shoirlar ijodida buning yaqqol misolini ko'rishimiz mumkin. Faqat juft misralarigina qofiyalanuvchi, birinchi baytini matla', oxirgi baytini maqta' deb ataluvchi, ko'p vaqt besh baytlidan o'n ikkinchi baytligacha yozilgan, har bayti nisbiy mustaqil, ayni holda hamma baytlari mantiqan va badiiyan bog'langan, oxirgi baytida taxallus keltiriladigan lirik janr g'azaldir[11,193]. Biz tadqiq etayotgan davrdagi har qaysi ijtimoiy-siyosiy ahvol shoirlar tomonidan yaratilgan barcha janrdagi she'rlarda o'z aksini topdi. Xususan, g'azalchilikda ham demokratik qarashlar o'z aksini topdi. Ezilgan, qiynalgan xalq hayoti yorqin bo'yoqlarda aks etdi. Samimiy satrlar shoir qalbining tub-tubidan to'kildi. Hayot haqiqatlarini baralla kuylagan demokratik adabiyotning yorqin vakillari o'zlarigacha bo'lgan adabiyotni chuqur egallashgan. G'azallarda tasvirlangan timsollarning yagona pozitsiyada ekanligi, shoir ichki "men"ining ifodaviyligi, lirik qahramon kechinmalarining inju ekanligi, davr ruhi va kelajakka ishonch yorqin misralarda ifodalanganligi bilan, qolaversa ilg'or bo'lgan rus madaniyatini targ'ib qilinganligi bilan boshqa davrda yaratilgan g'azallardan ajralib turdi. Muqimiy, Zavqiy, Muhyi, Zoriy, Furqat ijodidagi muxammaslar ham o'ziga xos bo'lgan bir janrdagi turkum she'rlar yaratilishiga asos bo'lgan. Muxammas(arab.مخمس beshlik degani) adabiyotshunoslikda, xususan, mumtoz adabiyotimizda keng qo'llangan she'riy shakllardan hisoblanadi. Muxammasning har bir misrasi besh banddan iborat bo'ladi va a-a-a-a-a, b-b-b-b-a, v-v-v-v-a yoki a-a-a-a-a, b-b-b-a-a tarzida qofiyalanib keladi. Bu janr ijodkor uchun o'zining his-tuyg'ulari va kechinmalarini yanada chuqurroq va tushunarli ifodalashining bir vositasi hisoblangan.

Bo'ldimu ozod g'amidin, yo rab, olon Andijon, -a
 Mamlakatlar ichra erdi chunki, zarkon Andijon. -a
 Munday obod o'lmagandir hech davron Andijon, -a
 Nogahon qildi xudo yakbora farmon, Andijon, -a
 Amri haqdin ul zamon yer o'ldi davron Andijon. -a

Muxammas qoidasiga muvofiq 1-band a-a-a-a-a tarzida qofiyalangan. Badda olon-zarkon-davron-farmon-davron soʻzlari oʻzaro qofiyadosh boʻlib kelgan. Andijon soʻzi esa, radifdir. Asrlardan beri keng adabiy isteʼmolda boʻlgan muxammasning ikki turi mavjud boʻlib, ular “Tabʼi xud” yaʼni mustaqil muxammaslar va “Tazmin” taxmis muxammaslardir. Muxammasning har ikkala turida barakali ijod etgan Qoʻqon adabiy muhiti shoirlari muxammasning betakror namunalarini yaratganlar. Anʼanaga muvofiq muxammaslar bu davrda eng koʻp murojaat qilingan adabiy shakllardan biri boʻlib qoldi. Turkum sheʼrlarning asosan gʻazal, muxammas, musaddas, taʼrix va manzuma shakllarida berilishi ham ayni fikrimizning dalilidir. Ayni paytda mahoratli shoirlar tomonidan murojaat qilingan barcha janrlar oddiy xalq uchun soda va tushunarli sheʼrlarning tugʻilishiga asos boʻlib xizmat qildi.

Xulosa. Aytish mumkinki, davrga kelib, Qoʻqonning ijtimoiy-siyosiy hayoti aks etgan sheʼriy turkumlar birinchi planga chiqdi. Sababi xalq boshiga tushgan va tushayotgan musibatlar, har xil voqealar taʼsirida qolayotgan oddiy xalqning dardini demokratik adabiyot vakillari baralla kuylashdi. Shu tariqa oʻsha davrda hukumat tepasida turgan Qoʻqonning eng soʻnggi xoni hisoblangan Xudoyorxon va uning siyosatiga bagʻishlangan turkum sheʼrlar yozildi-ki, bu sheʼrlarda Xudoyorxonning ichki kechinmalaridan tortib, uning qanday boshqaruv tizimini olib borgani, qolaversa, tillarda ancha vaqtgacha doston boʻlgan xon saroyi haqida ham juda qimmatli maʼlumotlar berilgan. Milliy uygʻonish davri Qoʻqon adabiy muhiti ijodkorlarining asarlari yuzasidan, qolaversa janr masalalari borasida olib borilgan va olib borilayotgan tadqiqotlar bu davr adabiyotining ilmiy va amaliy ahamiyatini koʻrsatadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Karimov Gʻ Oʻzbek adabiyoti tarixi. Oʻqituvchi, T.:1975, B.58
2. Вахтин, М. 1979. Эстетика словесного творчества Москва: Искусства
3. Valixoʻjayev B. Adabiyotshunoslik tarixi. –T., Oʻzbekiston. 1993.B.124
4. Hayitmetov A. Navoiy lirikasi. –T:Fan,1961. B.34
5. Abdullayeva D. Usmonxoʻja Zoriy hayoti va ijodi. Fil.f.n.diss. Oʻz R.FA. A.Nav. –Tosh., 2003.
6. Қосимов Б., Юсупов Ш., Долимов У. ва бошқалар. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти дарслиги. –Т.: Маънавият, 2004. -Б. 3.
7. Pardayev Q. Muqimiy sheʼriyatining matn tarixi,tahriri va talqini. Fil.f.d.diss.B.340
8. Turkiston viloyatining gazetasi. 1903.N.3
9. Muqimiy. Bogʻ aro. Akademnashr, 2010. –B.218.
10. Ibrohim Haqqul. Qitʼa va gʻazal muhokamasiga doir.“Oʻzbek tili va adabiyoti” jurnali, 1978, 6-son
11. Adabiy tur va janrlar. 3 jildli.2-jild.Lirika. –T.,Fan, 1992. –B.193.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).